

Kieliultraäänidatan analyysimenetelmiä a.k.a. UltraLuento 2.

Pertti Palo

17. Huhtikuuta 2020

Edellisen kerran sisältöä

- ▶ 1. Luento: Ultraäänikuvauksen ominaisuudet toimintaperiaate
 - ▶ Etuja
 - ▶ Epäideaalisuuksia (eli puutteita)
 - ▶ Fyysinen toimintaperiaate
- ▶ 1. Luento: Puheartikulaation mittaaminen ultraäänellä
 - ▶ Miltä kuva näyttää?

Onko uusia – tai vanhoja –
kysymyksiä?

2. UltraLuento: Ultraäänellä tallennetun puhemateriaalin analyysi

- ▶ Osa I: Analyysimenetelmiä
 - ▶ Audio – siis tavallinen ääni
 - ▶ Videot
 - ▶ Kieliultraääni
 - ▶ Kurkunpään ultraääni
 - ▶ Huulivideot
 - ▶ Splinit: Tuottaminen ja analyysi
 - ▶ Laskennalliset metriikat
- ▶ Osa II: Data- ja analyysiesimerkkejä

Audio

- ▶ Tärkeä osa dataa on ultraäänen kanssa yhdessä synkronoidusti tallennettu ääni.
- ▶ Ääntä voi analysoida AAA-ohjelmassa, mutta se on helpompaa Praat-ohjelmalla.
- ▶ Praattiin ääni saadaan analysoitavaksi tallentamalla se ensin .wav-formaatissa ulkoisiin tiedostoihin AAA:sta.
- ▶ Segmentoinnin tulokset voidaan tuoda takaisin AAA-ohjelmaan.
- ▶ Tästä on huomattavaa hyötyä aineiston rajaamisessa, jotta artikulatorinen analyysi voidaan kohdistaa vain niihin ruutuihin, joista ollaan kiinnostuneita.

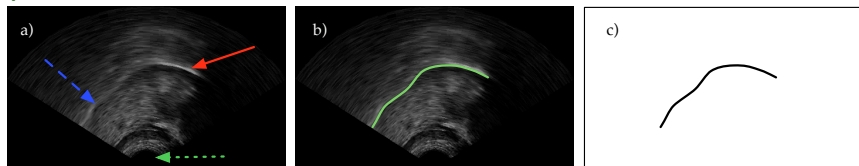
Artikulatorinen data - videoita

- ▶ Keskitymme tällä kertaa kieliultraäänen analyysiin.
- ▶ On kuitenkin hyvä huomata, että myös muita datatyppejä tai -modaliteetteja voidaan yleensä tallentaa samalla laitteistolla – pienillä tai suurilla muutoksilla:
 - ▶ Kurkunpään ultraääni käyttää yleensä erityyppistä anturia, joka vaatii rahallisen investoinnin. Datan analyysi on tyypillisesti hyvin erilaista kuin kieliultraäänen analyysi.
 - ▶ Huulivideoita voidaan tallentaa helposti. HY:n laitteistolla niitä saadaan joko kasvojen sivulta tai edestä. Huulivideoiden analyysiin on myös olemassa työkaluja.
 - ▶ Suurempaa työtä vaatii yhtäaikainen datan tallennus esim. ultraäänellä ja elektromagneettisella artikulografialla tai muilla menetelmillä.

Pelkät videot tai kuvat

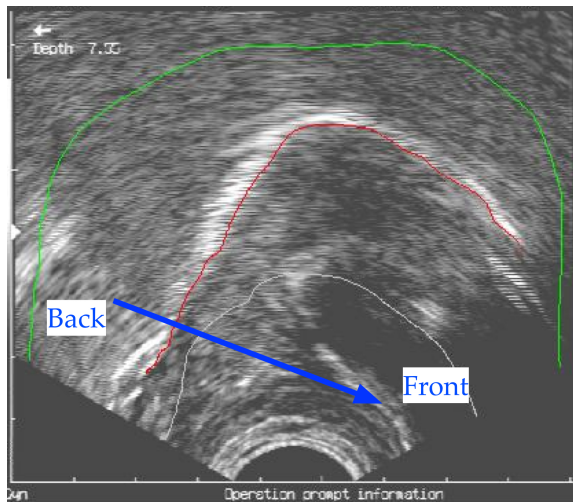
- ▶ Ultraäänivideoita voidaan annotoida siinä missä mitä hyvänsä videoita.
- ▶ Työ ei ole ihan kevyttä, joten aiheen rajauksessa kannattaa olla huolellinen.
- ▶ Annotoinnin voi tehdä AAA-ohjelmassa tai esimerkiksi .avi-formaatissa tallennettuja videoita voi käsitellä videoiden annotointiin tarkoitetuilla ohjelmilla.
- ▶ Yksittäisistä kuvista voi myös tehdä suoria mittauksia.

Splinit I

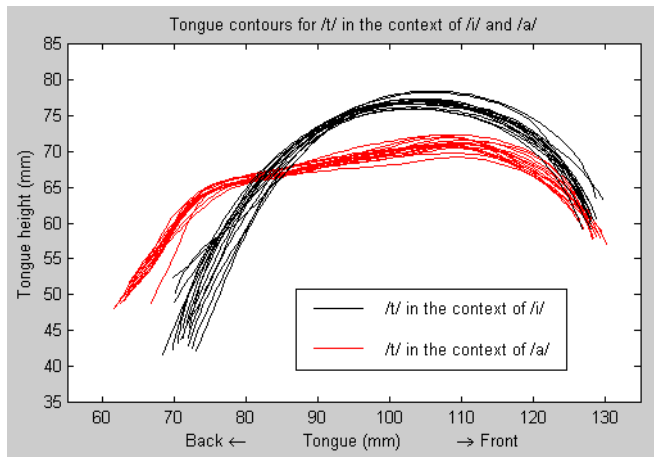

- ▶ Splinin sovitus ultraäänikuvaan tarkoittaa, että piirrämme kielen pinnan mukaisen käyrän ultraäänikuvaan - tai oikeastaan asetamme splinin ohjauspisteet kuvaan.
- ▶ Sovitus voidaan tehdä joko manuaalisesti tai automaattisesti.
- ▶ Automaattista tulosta voidaan myös korjata manuaalisesti.
- ▶ Tulokset riippuvat paljon datan laadusta:
 - ▶ Selkeisiin kuviin on helpompi sovittaa splini.
 - ▶ Parempi paikkaresoluutio auttaa mutta ei takaa sovittamisen onnistumista.
- ▶ Splinit itsessään voivat olla analyysin tulos ja niitä voidaan verrata toisiinsa silmämääräisesti.

Splinit II: Lähempi esimerkki

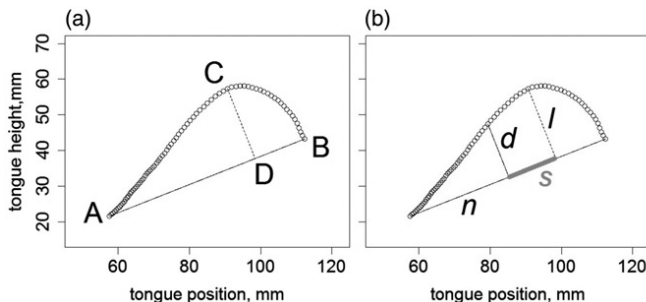

Splinit III: Analyysimenetelmiä

Perinteinen menetelmä: Valitaan audiosegmentaation perusteella ajasta kaksi tai useampia mielenkiintoisia pisteitä ja verrataan splinien muotoa niissä.

Splinit IV: Analyysimenetelmiä

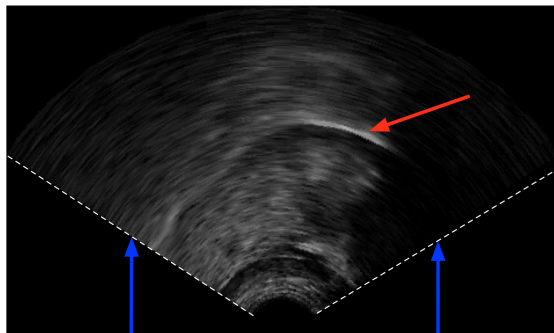
- Splinien muotoa voidaan analysoida myös ajan funktiona funktionaalisella data analyysillä ilman tarvetta rajoittua yksittäisiin ajanhetkiin analyysissä.
- Splineistä voidaan myös laskea erilaisia metriikoita ja verrata niitä sitä kautta toisiinsa. Esimerkiksi Zharkova et al. (2015).
- Menetelmiä on paljon ja erilaisiin kysymyksiin sopivat eri menetelmät.

Laskennalliset metriikat

- ▶ Voimme myös analysoida videoiden informaatio sisältöä ilman että erottamatta niistä kielenpintaa tai muita anatomisia rakenteita. Esimerkiksi:
 - ▶ Pikselietäisyys (engl. Pixel Difference / PD, seuraavat kalvot) seuraa kokonaismuutosta ultraäänen raakadatan perusteella. Sopii erityisen hyvin liikkeen alun paikantamiseen.
 - ▶ Optinen virta (engl. Optic flow) seuraa kuvan osien liikettä tilastollisin menetelmin ja arvioi mihin päin kuvan eri osat liikkuvat. Tämä on tärkeä menetelmä kurkunpään ultraäänen analyysissa.
- ▶ Näitä ja muita menetelmiä voidaan käyttää myös splinien rinnalla tuomassa lisätietoa.

Pikselietäisyys: Raakadata

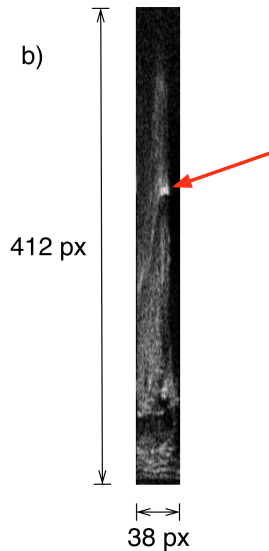
a)

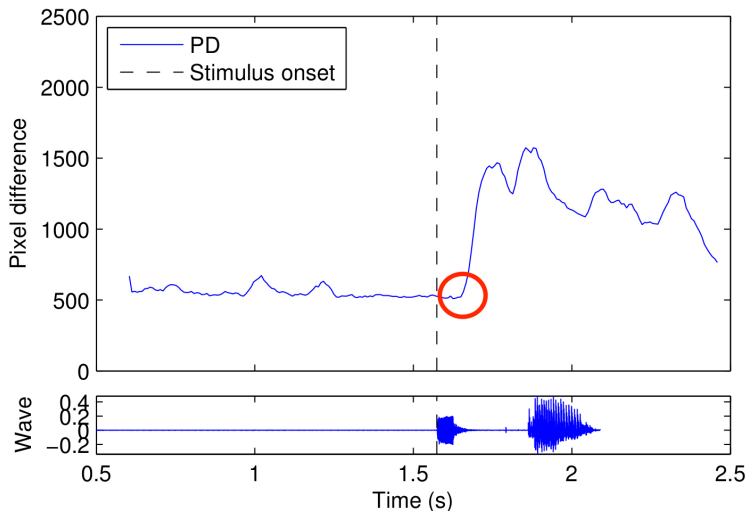
First scanline

Last scanline

b)

Pikselietäisyys: Missä liike alkaa?

Lyhyt tauko (5 min)

Data- ja analyysiesimerkkejä

Mitä dataa katsomme?

- ▶ Tommi Nieminen & Pertti Palo: Suomen švaan artikulaatio.
 - ▶ Aineistossa suomen lauseita epenteettisellä vokaalilla ja ilman.
 - ▶ Pieni pilottiaineisto: Yksi epäluotettava puhuja.
 - ▶ Hyvä aika- ja paikkaresoluutio, kuvat selkeitä.
- ▶ Pertti Palo & Sonja Dahlgren: Suomenkielen koartikulaatiotyypin pilotti.
 - ▶ Aineistossa suomen sanoja ja epä sanoja.
 - ▶ Julkaistavissa oleva pilottiaineisto: Kaksi luotettavaa puhujaa.
 - ▶ Hyvä aika- ja paikkaresoluutio, kuvat kohtuullisen selkeitä.
- ▶ Jalal Al-Tamimi & Pertti Palo (forthcoming): “Tongue contours in guttural consonants in Levantine Arabic: A Generalised Additive Modelling Approach”
 - ▶ Aineistossa levantin arabinkielisiä sanoja.
 - ▶ Laaja julkaisuihin tähtäävä aineisto: Puhujia kaikkiaan 10.
 - ▶ Hyvä aikaresoluutio, paikkaresoluutio heikompi. Kuvat vähemmän selkeitä.

Analyysiesimerkki koartikulaatiodatasta

- ▶ Segmentoidaan audio.
- ▶ Valitaan mielenkiintoiset kohdat.
- ▶ Splinitetään mielenkiintoiset kohdat.
- ▶ Korjataan splinit käsin.
- ▶ Lopuksi tehtäisiin AAA:ssa/R:ssä/Pythonilla splinianalyysia, mutta ei mennä niin pitkälle tänään.

Kyselkää

Kirjallisuutta ja kiitokset

- ▶ Steve Cowen: AAA:n käyttöapu ja kuva minusta.
- ▶ Felix Schaeffler: lepakkokuva.
- ▶ Alan Wrench: AAA:n käyttöapu ja laitteistokuvat.

Al-Tamimi, J. and Palo, P. (forthcoming). Tongue contours in guttural consonants in levantine arabic: A generalised additive modelling approach (provisional title).

Dahlgren, S. and Palo, P. (forthcoming). Studying language-specific coarticulatory patterns with tongue ultrasound: The case of Finnish. In preparation.

Zharkova, N., Gibbon, F. E., and Hardcastle, W. J. (2015). Quantifying lingual coarticulation using ultrasound imaging data collected with and without head stabilisation. *Clinical Linguistics & Phonetics*, 29(4):249 – 265.